

Gauta 2008 02 06
Pabaiga. Pradžia „Logos“ Nr. 54.

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Vilniaus dailės akademija

INDŲ TRADICINĖS ESTETIKOS TEORINĖS IR PRAKTINĖS PRIELAIDOS

Theoretical and Practical Preconditions of Hindu Traditional Aesthetics

SUMMARY

The article discusses the theoretical and practical preconditions of Hindu traditional aesthetics. In the first part, focusing attention on the interaction between the aesthetics and mythology, religion and metaphysics, it exposes the positive influence of mythology, religion and metaphysics upon the development of aesthetics. In the next part, it considers the relations of Hindu aesthetics with art. The analysis of the definite aesthetical phenomena shows the essential interdependence of the both. Finally, the peculiarities of the concepts of pulchritude and art in Hindu aesthetics are concisely discussed.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas indų tradicinės estetikos teorinių ir praktinių prielaidų aptarimui. Jame pagrindinis dėmesys sutelkiamas į tradicinės estetikos sąveiką su mitologija, religija ir filosofine metafizika, atskleidžiamas šių kultūros universumo sričių poveikis indų estetinio fenomeno tapsmui. Vėliau dėmesys perkeliamas į indų estetikos santykių su menu aptarimą, remiantis konkrečių estetinių fenomenų analize atskleidžiama šių dviejų sferų tarpusavio priklausomybė. Ir glaustai aptariama indų grožio metafizikos ir meno sampratos ypatumai.

Tačiau Indijos estetinė mintis glaudžiai susipina ne tik su mitologija, religija bet ir su filosofinės metafizikos principais. Louis Frédericas netgi kategoriškai teigė, kad „visos Indijoje išsi-

skleidusios estetikos ir meno formos yra priklausomos nuo filosofijos.“¹⁵ Kaip liudija senieji indų tekstai, *filosofiniam pasaulio pažinimui dar Senovės Indijoje buvo teikiama išskirtinė svarba, kadangi filosofi-*

RAKTAŽODŽIAI: indų tradicinė estetika, grožis, menas, mitologija, religija, filosofinė metafizika.

KEY WORDS: Hindu traditional aesthetics, pulchritude, art, mithology, religion, metaphysics.

ja buvo traktuojama kaip aukščiausias mokslas, kuriame kiti sėmėsi įkvėpimo ir teorinio savo teiginių patvirtinimo. Pavyzdžiui, viename garsiųjų kanoninių tekstų, *Art-hašastroje*, rašoma: „Filosofija visuomet buvo visų mokslų švyturys, priemonė, padedanti atlikti įvairius darbus, visų nuostatų pagrindas.“¹⁶

Iš tikrųjų indams artimas metafizinis mąstymas, polinkis teoretizuoti, ieškoti neregimosios reiškinių esmės. Estetikos, meno ir filosofinės metafizikos giminytę atskleidžia Ananda Coomaswamy, nuroydamas bendrą simbolinį pamatą.

„Menas ir metafizika, – pabrėžia jis, – yra panašūs, nes: 1) prigimtinė metafizikos kalba yra grynas simbolizmas, ir 2) tikrą meno kūrinį nuo natūralių daiktų skiria tik simbolinis jo pobūdis. Vadinasi, „estetinis patyrimas“ ir „tobulas suvokimas“ yra vieno ir to paties nediiferencijuoto išbaigtumo siekimas, kuriame mūsų sąmonė tampa neatskiriama nuo suvokimo objekto.“¹⁷ Metafizinis simbolizmas palieka ryškius pėdsakus indų filosofinės ir literatūrinės estetikos traktatų struktūroje, svarbiausių idėjų plėtojimo principuose.

ESTETIKA VERSUS MENAS

Estetika, religija ir menas kaip ypatingi dvasinės kultūros reiškiniai emocinio funkcionavimo lygmenyje indų civilizacinėje erdvėje yra struktūriškai artimi ir kartu skirtingi reiškiniai. Skirtingai nei religijoje ir mene, kur emocionalus vertinamasis struktūrinis lygmuo nusveria savo svarba pažintinį informacinį, estetikos ir meno santykiuose išlieka kitoks ryšys. Tiek filosofinė, tiek ir mažiau konceptualumą pabrėžianti menotyrynė indų estetikos tradicija pirmiausia funkcionuoja analitiniame mokslinio pažinimo lygmenyje su visais šiais sferai būdingais ypatumais. Menas, nors jame neretai išlieka svarbi pažintinė funkcija, yra kitokios, ne racionalios sąvokinės, bet, pasitelkdamas vaizdinių ar garsų teikiamas meninės išraiškos galimybes, yra daugiau emocinės prigimties. Šiuo aspektu žvelgiant į indų estetikos ir meno santykius iškart į akis krinta, kad filosofinė indų estetikos tradicijos pakraipa daugiau „iš vir-

šaus“, abstrakčių filosofinių nuostatų išėities taško, neretai glaudžiai susijusio su religine sąmone, nuostatų tarsi brėžia menui kelius, siekia parodyti jo vietą ir funkcijas indų civilizacijos vertybių sistemos ir mąstymo kategorijų erdvėje.

Menotyrynės estetikos pakraipos santykis su menu yra glaudesnis, kadangi dauguma architektūros, skulptūros, tapybos, dramos, poezijos, muzikos ir kitų meno rūšių estetikos principų tiesiogiai išauga „iš apačios“, tai yra meno teorinių principų apibendrinimo, kodavimo, kanonizavimo, norminimo ir pan. poreikių. Jei žvelgsime į menotyrynės estetikos ir meno santykius estetinės komunikacijos aspektu, tai šis estetikos ir meno ryšys čia yra glaudesnis nei religijos ir meno santykių atveju, nes giliau į šiuos santykius pažvelgus aiškėja, kad šie svarbūs kiekvieno civilizacinio pasaulio kultūrinio kosmoso komponentai tolesnėje perspektyvoje gali tolti vienas nuo kito, kadangi

jau dėl savo tikslų ir prigimties gali orientuotis į skirtingas socialines, dvasines ir psichologines vertybes. Tai ir yra priežastis, kodėl dvasiškai artimų estetikų nuostatų, pavyzdžiui, budistinės tradicijos menas, siekdamas tobulai įgyvendinti menininko kūrybinės dvasios polėkius, neretai išsilaisvina ar konfrontuoja su jį tramdančiomis norminėmis asketiškos religinės pasaulėžiūros nuostatomis.

Skirtingose indų civilizacinės erdvės regionuose atsiranda, kovoje dėl įtakos maišosi, koegzistuoja, išgyvena nuostabaus pakilimo ir nuosmukio tarpsnius įvairios tiesiogiai susijusios su įtakingu meno krypčių raida estetinės ir menotyrynės minties srovės, kurios siekia užvaldyti kuo didesnę indų civilizacijos erdvę. Sakralinės architektūros ir vaizduojamosios dailės estetikos plotmėje socialinį aktualumą įgavus budistiniams ir džainistiniams estetikams idealams išsiskleidžia su jais susijusios estetikos ir meno tradicijos. Viduramžiais atsirandant kitai sociokultūrinei atmosferai klesti liberalesnės hinduistinės ir tantristinės estetikos tradicijos ir jų estetikų idealų įkvėptas juslinis menas. Į indų civilizacijos erdvę iš šiaurės vakarų gilyn į pusiasalį besiskverbiantis kultūros islamizacijos procesas skatino kitos islamo civilizacijos estetikų idealų išsigalėjimą, jų adaptaciją ir sintezę su vietinės estetikos tradicijomis. To išdava – unikali Moholų epochos islamizuota estetikos ir meno tradicija.

Vadinasi, istoriškai klostantis glaudiams estetikos ir meno santykiams indų civilizacijos erdvėje svarbus vaidmuo teko įvairių religijos pakraipų pa-

veiktiems estetikams idealams, kurie išreiškė konkrečiau regiono ir istorinio tarpsnio visuomenėje vyraujančias socialines, kultūrinės tendencijas, požiūrius į tokias pamatines estetikos mokslo sąvokas kaip estetiškumas, grožis, harmonija, meniškumas, didingumas, bjaurumas ir kitas. Būtent estetiniai idealai konkrečiais indų civilizacijos raidos tarpsniais tampa visuomenės meninės sąmonės kelrodžiais, jie orientuoja teorinę mintį, meno kūrėjus į konkrečias estetikų vertybių, simbolių sistemas, tobulumo siekimą ir apsprendžia vyraujančias konkrečiau periodo sakralinio ar pasaulietinio meno raidos tendencijas. Estetinis idealas tampa efektingu kultūros procesų varikliu todėl, kad jis nėra blyški, bereikšmė socialinį aktualumą praradusi schema, o kiekviename istorinės raidos etape suranda raiškias ir emocionaliai įtaigias, kupinas didžios simbolinės prasmės meninės išraiškos formas, kurios jautriai atspindi Indostano pusiasalio gyventojų grožio, harmonijos ir tobulumo siekius. Būtent tokie prisodrinti simbolikos yra tobuliausi indų civilizacijos erdvėje sukurti Mathuros, Gandharos, Amaravati skulptūros, Adžantos sieninės tapybos ir kitų mokyklų, Guptų ir Moholų epochos vaizduojamosios dailės kūriniai.

Sklaidydami Indijos estetikos ir menotyros tradicijai skirtas knygas aptinkame koegzistavimą daugybės skirtingų požiūrių į šios civilizacijos meną, jo pobūdį, funkcijas. Tai nieko nuostabaus, nes skirtinguose šios milžiniškos civilizacinės erdvės regionuose ir įvairiais istoriniais tarpsniais aptinkame daugybę sa-

vitų formų. Indų tautos meninių genijų dvasinius polėkius Octavio Paz apibūdino kaip meilę abstrakcijai ir kartu potraukį konkrečiam vaizdiniui. Kartais šis menas yra puošnus, prabangus, o kartais daugiakalbis. Jis hipnotizuoja, apkeri ir kartu vargina. Jis yra šviesiausio ir instinktyviausio meno ištakose. Abstraktus ir realistinis, seksualus ir intelektualus, pedantiškas ir didingas, jis gyvuoja tarp kraštutinumų, jis apgaubia ir įtraukia kraštutinumus į save, suleidžia šaknis į žemę ir kviečia anapus neregimo. Viena vertus, tai yra formų pakartojimas, įvairių koncepcijų apjungimas, sinkretizmas. Kita vertus, totalumo, vienybės geismas. Šiose savo aukščiausiose apraiškose jis įkūnija totalumą, kuris kartu yra pilnuma ir tuštuma, pakeičia kūną į formą, neprarasdamas nei sugebėjimo jausti, nei kūniškumo, yra dvasingas.¹⁸

Todėl požiūriai ir interpretacijos tiesiogiai priklauso nuo pasirinkto tyrinėjimo objekto, jo atsiradimo vietos ir laiko ilgoje indų civilizacijos istorijoje. Pavyzdžiui, garsi indų vaizduojamosios dailės žinovė Stella Kramrisch teigia, kad Indijos menas nėra nei religinis, nei sekuliarus, kadangi indų gyvenimo turinys nėra sujaukiamas vakarietiškos dichotomijos: religinio tikėjimo ir pasaulietinės praktikos. Visi gyvenimo aspektai yra įtraukti į bendrą vertybių hierarchiją fizinėje, psichologinėje ir metafizinėje plotmėse. Šiame darniame įvairių vertybių kūne kiekvienas narys su savo dalinėmis funkcijomis darniai sąveikauja su anapusybes Norma.¹⁹ Iš čia plaukia išvada apie pabrėžtinai natūralistinę indų meno pobūdį.

Su šiuo požiūriu nesutinka autoritetinga prancūzų indologė ir meno istorikė Janine Auboyer, kuri atkreipia dėmesį, kad tradicinės indų estetinės ir meninės raiškos formos buvo glaudžiai susijusios su pasaulėžiūrinėmis nuostatomis. Todėl indams svetima tiek menas – menui, tiek perdėto natūralizmo koncepcija, jie taip pat atsiriboja ir nuo romantinei Vakarų estetikos bei meno tradicijai būdingo perdėto jausmingumo, subjektyvizmo, kadangi indų menininkui nėra svarbiausia išreikšti savo slapčiausius jausmus, išgyvenimus. Meno kūrinio esmė yra tarsi užsklęsta utilitarinėje jo funkcijoje, pagrindinėje iš amatininkų sluoksnio dar neišsiskyrusiam menininkui, kuris savo darbinėje veikloje pirmiausia orientuojasi į konkrečios religinės ar estetinės tradicijos nubrėžtus ir amžiais kultivuojamus kanonų reikalavimus. Todėl grožiui romantinės ar klasikinės Vakarų estetikos požiūriu tradicinėje indų estetikoje neskiriamas toks dėmesys kaip modernioje. Grožiui, anot Auboyer, netgi nėra vietos indų menininkų kanoninės kodifikacijos žodyne, nes pirmiausia griežtas kanonas aiškiai apibrėžia pagrindinius reikalavimus kūrybinei menininko veiklai.²⁰ Kita vertus, indų estetiškumo sampratą, kaip minėjome, stipriai veikė skirtingais istoriniais laikotarpiais ir konkrečiuose regionuose viešpatavę mitiniai vaizdiniai, religinės ir filosofinės idėjos.

Antikos ir moderniosios Vakarų civilizacijų žmogui *grožis buvo tokia vertybė, kuri tarsi įprasminama objekte, o budizmo adeptui estetiškas yra jau pats gyvenimo tikslas, kurio vertė įžvelgiama sugebėjime*

tenkintis asketiško gyvenimo teikiama pri-
valumais. Iš čia kyla daugelio neesminių
dalykų atsisakymas, klajonių visatos bekraš-
tybėje kultas ir nirvanos kaip estetinio bu-
dizmo tikslo siekimas. Žvelgiant šiuo as-
pektu „linija, forma, spalva, harmonija
ir t. t. budistinėje grožio sampratoje pra-
randa reikšmę, kadangi, norint jausti pa-
sitenkinimą šiuo grožiu, visai nebūtina
apsupti save meno kūriniais.“²¹ Akivaiz-
du, kad indų, kaip ir kitose tradicinėse
Rytų civilizacijose, sakralinis menas tar-
navo religijos poreikiams. Tuo akivaiz-
džiai galime įsitikinti analizuodami, pa-
vyzdžiui, įtakingos budistinės estetikos
ir meno tradicijos nueitą kelią Indosta-
no pusiasalyje. Ilgainiui dauguma bu-
dizmo šalininkų nuo vargingos piligri-
mystės perėjo prie sėšlių vienuolynų
bendruomenių, o ortodoksinį hinajanos
budizmą daugelyje Indijos regionų pa-
keitė demokratiškesnis mahajanos mo-
kymas, formavosi kokybiškai naujas tur-
tingas budistinių vienuolynų kultūros
pasaulis, sudėtingi ritualai, konkretūs
vaizdingi mokymai apie rojų, pragarą,
kurie budistinėse legendose ir sūrose
įgavo spalvingą estetinį pavidalą. Rojus
sūrose vaizduojamas kaip aukštojo die-
viško spindesio, šviesos, grožio sklaidos
vieta, kur klesti įstabus gamtos, gyvūni-
jos pasaulis. Šiam *pasaulėvaizdžio ir dau-
gybės išsišakojusių budizmo religinių moky-
mų ir legendų autentiškumui įrodyti religi-
jos hierarchams prireikė meno, kuris galėjo
vaizduotės sukurtam pasauliui suteikti sim-
bolinę prasmę, vaizdinį realumą ir kartu pa-
tvirtinti pagrindinius mahajanos šalininkų
skelbiamus estetinius idealus.*

Taigi, įgaudamas pasaulinės religijos
bruožų, mahajanos budizmas ėmė rem-

tis estetinių vertybių pasauliu ir, sukū-
ręs vientisą menų sistemą, ne tik oficia-
liai pripažino meno svarbą religijai, ta-
čiau ir pradėjo efektyviai naudoti jo tei-
kiamas galimybes religinėms tiesoms ir
idealams iliustruoti. Taip klasikinėje in-
dų kultūroje išryškėjo su budizmo ir
jam artimo džainizmo augančia įtaka
susijusi daugelio kultūros, filosofijos, es-
tetikos, meno sričių sakralizacija, forma-
vosi naujos sakralinės dailės formos su
savita estetika ir ikonografija. Prasidėjo
vienas didingiausių pasaulinės dailės is-
torijoje budistinės architektūros, skulp-
tūros, tapybos klestėjimo laikotarpių, kai
skleidėsi sukrečiančios įtaigumu ir har-
monija kanoninės budistinio meno for-
mos; Sanchi, Elloros, Elefantos archi-
tektūra, Gandharos ir Mathuros skulp-
tūra, Adžantos tapyba. Indijoje klestin-
čios budistinio meno formos vėliau iš-
plito tolimiausiose Azijos žemyno daly-
se ir tapo neatsiejama kinų ir japonų es-
tetinės bei meninės kultūros dalimi. Vė-
liau išsismiančias budistinio meno for-
mas pakeitė įvairios su hinduizmo reli-
gija ir įvairiomis tantrizmo kryptimis
susijusios meno formos.

Todėl vieni Indijos menai didžiąja
dalimi yra ištikimi grožiui ir jausminiam
pasitenkinimui – tai toleruotinos, tačiau
žemesnius žmogaus siekius išreiškian-
čios kūrybos formos, o kiti stimuliuoja
religinį ekstazišką išgyvenimą ir pri-
klauso kur kas aukštesniam dvasios lyg-
meniui. Tarp pastarųjų pasitaiko įvairių
formalizuotų diagramų – mandalų ir
jantrų, kurios ir budizme simbolizuoja
atsiskyrusios bei sutelktos sąmonės vie-
nybę, „naują susiliejamą su nedaloma ir
viską aplinkui nušviečiančia absoliuto

šamone, kurią joga priverčia vėl suspindėti mūsų būties gelmėse.²² Vadinasi, indų estetika ir menas tiesiogiai siejosi su konkrečia adeptų garbinama tradicija arba kilo iš kanoninių traktatų reikalavimų. Konkrečios tradicijos traktatai dažniausiai varijuoja kelias tas pačias temas ir ragina vadovautis kanono nubrėžtais reikalavimais. Tačiau, kita vertus, su konkrečia filosofine ir religine tradicija susijusi estetikos ir meno pakraipa, nepamiršdama kūrinių funkcijos, pabrėžia skirtingus estetiškumo ir harmonijos raiškos aspektus: budizmas išryškina rimtį, susikaupimą, asketiškumą; džainizmas – dvasinės žmogaus harmonijos su supančiu gamtos ir gyvūnijos pasauliu jausmą; hinduizmas – žemiškus žmogaus jausmus, kurie kanone leidžia įvairias neesmines žmogaus kūno deformacijas; tantrizmas atskleidžia žmogaus aistras, išryškina erotinį žmogaus dvasios ir kūno juslingumą. Tačiau, nepaisant įvairių estetikos tradicijų, skirtingos orientacijos išpažino vidinio dvasinio grožio prioritetą išorinio kūniškojo atžvilgiu. Iš čia plaukė jų išskirtinis dėmesys dvasinėms vertybėms.

Siekiant kuo subtiliau perteikti dvasinės žmogaus būsenas tradicinėje indų es-

tetikoje iškeliami įvairiapusio menininko išsilavinimo, skonio tobulinimo, psichologinės treniruotės, gretimų meno rūšių išraiškos priemonių pažinimo svarba, formuluojami kanoniniai kūrybos, idealių proporcijų principai, aktualizuojama užslėptos, neišsakytos prasmės, nesuinteresuoto estetinio išgyvenimo svarba.

Grožio ir meno pasauliai indų estetikos tradicijoje taipogi siejami su vidiniu susikaupimu, emociniu išgyvenimu ir neatskiriami nuo dėmesio vidiniam aš, introspektyvaus suvokimo. Skirtingai nei Vakaruose, teigia Danielis H. H. Ingallsas, kur grožis taip objektyvizuojamas, kad susvetimėja, nutolsta nuo individo, Indijoje grožis aiškinamas kaip kažkas didžiai subjektyvu.²³ Iš tikrųjų indų estetikos tradicijos kryptį grožis *pirmiausia suvokiamas kaip dvasios kūriny, kuris tik vėliau įgauna savo konkrečias materialias formas, teikia malonumą ir padeda surasti kelius į tiesos pažinimą.* Jie siekė estetiniuose reiškiniuose ir meno kūriniuose išvelgti gilesnę prasmę, vidinį gelminių dalykų regėjimą. Tai viena priežasčių, paaiškinančių brandžiai estetinei indų minčiai būdingą jautrų psichologiškumą, išskirtinį dėmesį estetinio suvokimo ir skonio problemoms.

GROŽIO METAFIZIKA

Nors sanskritu ir kitomis indų civilizacinės erdvės kalbomis sukurtoje estetikos tradicijoje pastebima nuolatinė įvairių estetinių sistemų bei teorijų polemika, tačiau kartu joms būdinga tolerancija, nuoseklus praeities tradicijų aukštiniimas, tolesnis jų plėtojimas, koregavimas,

sintetinimas. Šis idėjų perimamumas aiškiai matomas tūkstantmečių tėkmėje žymiausių estetikų, tokių, kaip Bharatos, Bhamahos, Dandino, Vamanos, Anandavardhanos, Bhattos Nayakos, Abhinavaguptos, Džagannathos ir daugybės kitų indų estetikos korifėjų veikaluose.

Per ilgus amžius Indijoje išsirutuliojo savitos estetiškumo ir grožio sampratos, kurios labai skyrėsi nuo tos, kuri išivirtino Vakaruose veikiant klasikinei XIX a. estetikai. Pastaroji, darant įtaką klasicizmo, švietėjų ir hegelizmo estetikai, buvo vienpusiškai nukreipta į meninę antikos ir renesanso kultūrą. Šios nuostatos, glūdėjusios klasikinės Vakarų estetikos ir menotyros esmėje, trukdė adekvačiai suvokti kitokiomis estetiškumo sampratomis besiremiančias neeuropines, vadinasi, ir indų estetikos bei meno tradicijas.

Senovės graikams dievybė buvo idealus žmogaus būties išikūnijimas, kurį graikų menininkai siekė išreikšti kurdami idealizuotus aukščiausiu fiziniu grožiu pasižyminčius žmogaus vaizdinius (skulptūriškumas buvo klasikinės graikų estetikos esmė), o indų estetikos tradicijoje išorinis žmogaus kūno grožis nesureikšminamas, kadangi pagrindiniai estetiškumo akcentai daugumoje vyraujančių tradicinės estetikos ir meno kryptių yra perkeliama į dvasinių vertybių sritį. Todėl Indijoje, skirtingai nei jaunesnėje graikų civilizacijoje, nuo žilos senovės dažniausiai skelbiamas *besąlygiškas dvasinio grožio prioritetas kūniško atžvilgiu*, nors ir čia regime artimą graikiškajam kalokagatijos principui grožio ir gėrio vienybės bei gėrio gražumo teigimą. Pavyzdžiui, garsiajame Mahabharatos tekste aptinkame indų estetikos tradicijos savitumo suvokimui svarbų fragmentą, kuriame teigiama, kad išnykus dvasiai dingsta ir grožis, o bedvasis kūnas surambėja ir virsta bedvasiu kūnu.²⁴ Kitas labai svarbus šio epo kūrėjų po-

žiūrio į estetine vertybes aspektas, kad čia teigiamas neatsiejamas grožio ir gėrio ryšys: „Gražūs yra tik tie, kurie nepiktos širdies“ arba „gėris yra visagalys, todėl ir gražus“¹⁴.

Lyginant estetinius indų ir graikų žmogaus kūno idealus, iškart greta panašumų pastebimi ir skirtumai, pavyzdžiui, indai savo skulptūros ar tapybos kūrinuose, aukštindami moters grožį, dažniausiai pabrėžia jos erotinį juslingumą, vaisingumą, žydingą kūniškumą simbolizuojančias moters vaizdinio detales. Todėl ir moteris skulptūroje čia pirmiausia apdainuojama kaip motinystės, vaisingumo, erotinio juslingumo simbolis. Kita vertus, čia nėra vietos negražumui, visi vaizdiniai siekia atkurti dvasinį idealą pagal konkrečios epochos, religinės tradicijos ar regioninės mokyklos sukurtą estetinio kanono idealą. Tačiau daugiau skiriasi nuo antikos ar modernųjų laikų Vakarų tradicinis indų vyro grožio idealas. Čia pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad multikultūrinėje ir daugelio mąstymo, religijos, estetikos, mitologijos tradicijų įtakos paženklintoje milžiniško subkontinento erdvėje vyriško grožio idealai istorijos eigoje ir konkrečiuose regionuose labai keitėsi. Herojinių epų estetikos viešpatavimo laikais iškilo tokios savybės kaip narsa, galia, kilniaširdiškumas, asketiškų budizmo ir džainizmo religijų vyravimo laikais iškildavo dvasinės žmogaus brandos ir netgi senatvės išminties asketiškas santūrus, kupinas susikaupimo, vidinės rimties grožis, liberalesnių hinduistinių religijų klestėjimo laikais atgimė dėmesys įvairioms erotinė atspal-

vį turinčioms vyriško grožio apraiškoms. Tačiau lyginant su graikų ir Vakarų estetikos tradicija akivaizdu, kad tradicinė klasikinio periodo ir viduramžių indų estetika bei menas apskritai nesureiškina vyro kūno grožio, jo raumeningos ar taisyklingos figūros, o iškelia tokias vyro savybes kaip išmintis, susikaupimas, orumas, savigarbos jausmas, kilmingumas, aukštas socialinis rangas; tai buvo išreiškiamą įvairiais simbolinę prasmę turinčiais atributais arba drabužių detalėmis.

Įtakingas Guptų epochos visuomenės veikėjas ir budistinio meno apologetas Cukracarya traktate *Šukranītisara* aptarinėja teoriniu požiūriu svarbias estetinio skonio ir estetinio vertinimo kriterijų bei stiliaus problemas. Indų klasikinėje estetikoje skonis, jo rafinuotumo tobulinimas neatsiejamas nuo asmenybės išsilavinimo, estetinio imlumo jausmo plėtojimo. Tačiau kita vertus, Cukracarya pastebi,

kad patikimas ir skonis dar nėra pakankamas estetinio vertinimo kriterijus, kadangi skoniui, atspindinčiam patikimą, yra svetimas bešališkumas. Todėl meno kūriniuose skonis iškyla kaip veiksnys, apsprendžiantis stiliaus savitumą, nepriklausomai nuo to, ar mes jį vadinsime „geru“, ar „blogu“, kadangi skonis atskleidžia menininko kaip individo charakterį arba konkrečios socialinės grupės, turinčios vieningą nuomonę, požiūrius.

Taigi glaustai lyginamuoju aspektu aptarę indų estetinio fenomeno savitumą, estetikos santykius su kitomis kultūros ir humanistikos sritimis galime konstatuoti, kad indų tradicinės estetikos savitumas pirmiausia atsiskleidžia sąveikaudamas su praktiniais konkrečios istorinės epochos poreikiais, konkrečiu istoriniu laikotarpiu viešpatavusiomis filosofinėmis ir religinėmis tradicijomis, pagrindinėmis meno raidos kryptimis bei tendencijomis.

Literatūra ir nuorodos

¹⁵ Louis Frédéric. *L'art de L'Inde et l'Asie du Sud-Est*. – Paris, 1994, p. 9.

¹⁶ *Архитектура*. – Москва, 1959, p. 17.

¹⁷ Ananda Coomaraswamy. *Sources of Wisdom*. – Colombo, 1981, p. 156–157.

¹⁸ Octavio Paz. *In Light of India*. – New York, 1997, p. 187.

¹⁹ Stella Kramrisch. *Arts de l'Inde. Traditions de la sculpture, de la peinture et de l'architecture indiennes*. – Paris-London, 1955, p. 10.

²⁰ Jeannine de Auboyer. *Les arts de l'Inde et des pays indianisés*. – Paris, 1968, p. 15.

²¹ Archie John Bahm. *Buddhist Aesthetics // The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol XVI, No 2, Dec., 1957, p. 250.

²² Thomas Munro. *Oriental Aesthetics*. – Cleveland: Western University Press, 1965, p. 76.

²³ Daniel H. H. Ingalls. "Words for Beauty in Classical Sanskrit Poetry," *Indological Studies in Honor of W. Norman Brown*, American Oriental Society, New Haven, 1962, p. 19.

²⁴ *Махабхарата*. Четыре сказания. – Москва, 1969, p. 76.

²⁵ Ten pat, p. 76, p. 79.